

Kemény István – Janky Béla

A 2003. évi cigány felmérésről

Népesedési, nyelvhasználati és nemzetiségi adatok

2003 februárjában és márciusában felmérést végeztünk a magyarországi cigány lakosság körében. A korábbi, 1971-es és 1993-as vizsgálatok során a cigány népesség 2%-át vizsgáltuk reprezentatív alapon. 1971-ben 320 ezer fő körülire, 1993-ban 468 ezer körülire becsültük a cigányok számát. Más, körültekintőbb fogalmazásban azt mondhatjuk, hogy 1971-ben 270 ezer és 370 ezer, 1993-ban 420 ezer és 520 ezer között volt a cigányok száma.

A 2003. évi felmérésben csak 1 százalékos reprezentatív minta kiválasztására volt módunk. Ezért ez a felmérés pontatlanabb, mint a tíz évvel ezelőtti volt. A pontosságot egy másik tényező is korlátozta. Az 1993-as felmérésben a minta elkészítésénél az 1992. évi iskolastatisztikát használtuk fel annak megállapítására, hogy az ország községei, illetve a városok választási körzetei közül melyekben lakik nagyon sok, közepesen sok, kevés cigány, vagy egyetlen egy sem. 2003-ban ilyen iskolastatisztika már 10 éve nem állt rendelkezésünkre, ezért a 2001. évi népszámlálás cigány nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó adataiból indultunk ki. Ez az eljárás természetesen jóval pontatlanabb, mint az iskolastatisztikán alapuló.

Végül is 1165 lakásban 5408 személyt számoltunk össze. Ha felmérésünket abszolút pontosnak tekintenénk, akkor azt kellene állítanunk, hogy 2003 elején 540 800 volt a cigányok száma. Teljesen elképzelhetetlen azonban olyan felmérés, amelyben a felmérők minden egyes cigány csalárhoz eljutnak, és ott az összeírásban, illetve a kérdőív kitöltésében sikerrel járnak. Az 1993-as felmérésben is 10 vagy 5 százalékos hibával számoltunk, és egyes publikációinkban 10 százalékos, másokban 5 százalékos javítással éltünk. Ha 10 százalékra becsüljük az összeírásból kimaradt cigány háztartások és személyek számát, és feltételezzük, hogy 540 800 a cigányok tényleges számának csak 90 százaléka, akkor azt kell állítanunk, hogy 2003 februárjában és márciusában 600 ezer cigány élt az országban. Ha 5 százalékra becsüljük az összeírásból kimaradtak számát, és feltételezzük, hogy 540 800 a cigányok tényleges számának 95 százaléka, akkor 570 ezer főre becsüljük az országban lakó cigányok számát. Körültekintőbb azt mondanunk, hogy a cigány háztartásokban élő emberek száma 520 ezer és 650 ezer között volt.

A felmérés alapegysége a háztartás, illetőleg az egy lakásban lakók közössége volt. A cigány háztartásban lakó és összeírt felnőttek 5,9 százaléka nem volt cigány. Az 1993-as felmérésben még 7 százalék volt a felnőttek között a nem cigányok aránya. Az új felmérés tehát arra mutat, hogy 10 év alatt valamelyest csökkent a vegyes házasságok aránya. Az 1993-as felmérés nem cigány tagjainak számát közepes (5 százalékos) számbavételi hibával Kertesi Gábor és Kézdi Gábor 19 ezer főre becsülte. Jelenleg a cigány háztartásokban élő 570-600 ezer emberből 19-20 ezer fő lehet a nem cigányok száma.

Kik a cigányok?

Az 1971-es felmérésben azokat a személyeket soroltuk a cigányok közé, akiket a nem cigány környezet cigánynak tekint. Ugyanezt az elvet követtük a későbbi adatfelvételekben is. Csakis ezáltal biztosíthattuk a megkérdezendő személyek kiválasztásának egyértelműségét. A cigányok lakhelyéről és címéről ugyanis nincs nyilvántartás, tehát bármilyen minta összeállítása csak az említett módon lehetséges.

Mintát természetesen azon az alapon sem lehet készíteni, hogy azt tekintjük cigánynak, aki magát cigány nemzetiségűnek vallja. Ezekről az emberekről éppen úgy nem készül és nem is készíthető nyilvántartás, mint a többi cigányról. Fölmerül azonban az a kérdés, hogy ki az, akit a környezet cigánynak tekint. Erre próbáltunk válaszolni A cigány nemzetiségi adatokról című cikkünkben, amelyből most idézünk néhány bekezdést:

„A környezet a barna bőrűeket, és ezen túlmenően a cigány származásúakat tartja cigánynak. Azokat tartja cigánynak, akiknek a szülei cigányok. Általában a félcigányokat is cigánynak tartja, a lényeg azonban az, hogy származás szerint határozza meg a cigányokat. Ebben az értelemben cigány marad az az értelmiségi, akiről környezete tudja, hogy cigány szülők gyermeke, akkor is, ha nem vallja magát

cigánynak, sőt, tagadja, hogy cigány. Természetesen vannak olyan emberek, akikről a környezet nem tudja, hogy cigány, és akik el tudják titkolni cigány származásukat. Ezek kivételek. Vannak továbbá fehér bőrű cigányok, akik kivételes körülmények között szintén el tudják titkolni cigány származásukat. Ezek is kivételek. Általában azonban a származás az irányadó. Márton László írta 1989-ben Kiválasztottak és elvegyülők című könyvében: »Természetesen a zsidó származás: valóság; (...) minél inkább teher, annál inkább valóság, s bár nincs joga elítélni senkinek, ha valaki közülük szabadulni akar ettől a teheről, azért nem árt tudni (és különösen a zsidóknak nem árt tudni), hogy a valóságból nem lehet kimenekülni, s ha valaki menekülni próbál, a menekülés is részévé, mégpedig a legpusztítóbb részévé válik a valóságnak.« Nem kell arra figyelmeztetni, hogy Márton idézett mondataiban a zsidó szó a cigány szóval helyettesíthető. Könyvének másik helyén arról írt, hogy kevesen vannak, akikben »a körülmények nem teszik eleve a zsidó származás tudatát, és leginkább eleve furcsa módon az a torz tény teszi, hogy sokan vannak, akik titkolják, vagy akik elől gyermekkorukban elpalástolták, s az ilyen emberek aztán rájönnek származásukra, ami az elkerülni vágyott kirekesztettséget visszavonhatatlanná és végzetessé teszi«. Valakinek zsidó mivolta a származásra korlátozódik, idézzük megint Mártont, és ez egyaránt vonatkozik zsidókra és nem zsidókra: a származás tudatára a zsidóknál és a zsidó származás számantartására a nem zsidóknál. A cigányokra is igaz, hogy tudatában vannak cigány származásuknak, a nem cigányok pedig számon tartják a cigány származást, és ennek alapján mondják a cigányt cigánynak.”

A két korábbi felmérésben és a 2003-asban is a környezet „cigánynak mondta a cigányokat”, és ők maguk is cigánynak tartották magukat.

Földrajzi eloszlás

Mint ahogy 1971 és 1993 között, úgy 1993 és 2003 között is változások mentek végbe a cigányok földrajzi eloszlásában. Erősen növekedett számuk és arányuk az északi régióban (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye). Növekedett a cigányok száma, de csökkent a teljes cigány népességen belüli aránya a keleti (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Békés megye), az alföldi (Bács-Kiskun, Csongrád és Jász-Nagykun-Szolnok megye) régióban, a budapesti iparvidéken (Budapest, Fejér, Pest és Komárom-Esztergom megye) és a Dél-Dunántúlon (Baranya, Somogy, Tolna, Veszprém és Zala megye). Nőtt viszont a számuk és arányuk is a Nyugat-Dunántúlon (Győr-Moson-Sopron és Vas megye).

Településtípusok

Eltolódások mentek végbe a településtípusok között is, és egyre kisebb a különbség az országos adatok, illetve a cigányok által lakott települések jellegének megoszlása között. 1971-ben 25 ezer cigány lakott Budapesten, a teljes cigány népességnek nem egészen 8 százaléka. 1993-ban már 44 ezer, a cigány népesség 9,1 százaléka. Számuk jelenleg 63 ezer, a cigány népesség 10,4 százaléka. Jelentős növekedés, de a 2001. évi népszámlálás szerint az ország teljes lakosságának 17%-a lakik a fővárosban. Még nagyobb volt az eltolódás a vidéki városok irányába. 1971-ben 45 ezer cigány lakott városokban, a cigány népesség 14 százaléka. 1971 és 1993 között a városlakó cigányok száma több mint háromszorosára emelkedett (30,4 százalékkal). Jelenleg 293 ezer a városokban lakó cigányok száma, a cigány népesség 48,8 százaléka, amely meghaladja a városlakók 47 százalékos arányát.

Az urbanizálódás azonban csak részben kapcsolódott költözéshez. 1971 és 1993 között, majd 1993 és 2003 között sok községet nyilvánítottak várossá, sok cigány – és nem cigány – tehát költözés nélkül vált falusiból városivá. Ez a folyamat egyaránt érintette a cigányokat és a nem cigányokat. Jelenleg a cigányok 41 százaléka, míg az ország teljes lakosságának a 36 százaléka él falvakban.

Népességnövekedés, születésszám, kormegoszlás

Az 1971 óta eltelt 32 esztendő első tíz évében az ország népessége növekedett, azóta csökkent. 1971-ben 10 millió 352 ezer, 1980-ban 10 millió 709 ezer, 1990-ben 10 millió 375 ezer, 2001-ben 10 millió 200 ezer volt. A cigány népesség viszont folyamatosan növekedett. Arányuk az 1971-es 3 százalékról 1993-ban 5 százalékra, 2003-ban 6 százalékra emelkedett.

Az ezer lakosra jutó élveszületések száma a cigányoknál 1971-ben 32 volt, 1993-ban 28,7. Az 1993-as felmérésről szóló jelentésben azt írtuk, hogy a következő 10-20 évben további csökkenés várható. Felmérésünk szerint 2002-ben az ezer cigány lakosra jutó élveszületések száma 25,3 volt. Úgy látszik tehát, hogy az elmúlt tíz esztendőben folytatódott a születések számának csökkenése. Tekintetbe kell venni azonban, hogy mintánk nem elég nagy, és azt is, hogy a születések számának ingadozása következtében egyetlen kiemelt év adataiból nem vonhatók le megbízható következtetések.

Ez az adatsor a szembetűnő ingadozások ellenére azt mutatja, hogy 1993 után előbb növekedett, majd az 1996-os visszaeséstől eltekintve stagnált a születések száma, és a folyamatos csökkenés 1997 és 2002 között következett be. Elképzelhető, hogy a gyerekvállalásért járó szociális lakásépítési költsön egy ideig ellensúlyozta a születésszám csökkenésének tartós tendenciáját. A számok értékelésénél gondolnunk kell arra, hogy közben folyamatosan növekedett a cigányok száma, tehát a 2002-es 137 jóval nagyobb népességre vonatkozik, mint az 1993-as 142.

Az 1971 és 1993 közötti 22 esztendőben mintegy tíz százalékkal csökkent az ezer cigány lakosra jutó élveszületések száma. Felmérésünk szerint ez a csökkenés folytatódott 1993 után is, és az ezer cigány lakosra jutó élveszületések száma jelenleg 15-20 százalékkal kisebb az 1971. évinél. Ennél a csökkenésnél azonban jóval nagyobb mértékű volt a születések számának országos csökkenése. Az ezer lakosra jutó élveszületések száma 1970-ben országosan 15 volt, 1993-ban 11,3, 1997-ben 10 alá süllyedt, és azóta is 10 alatt maradt.

Magyarországon az élveszületések száma 1970-ben 152 ezer volt, 1993-ban 116 ezer, 2001-ben 97 ezer. Az 1993-as felmérés szerint abban az évben 13 ezer cigány gyerek született, vagyis a teljes magyarországi gyerekszámából 11 százaléknál több jutott a cigányokra. Felmérésünk alapján a 2002-ben született cigány gyerekek száma 15 ezer körülire becsülhető, vagyis az ebben az évben született gyerekeknek több mint 15 százaléka volt cigány. 1971-ben a tanköteles korba lépő gyerekek hat százaléka volt cigány. 1999-ben 11 százalék volt, 2008–2009-ben 15 százalék lesz ez az arány, és azután is tovább emelkedik.

A gyerekszám sokkal nagyobb a cigányoknál, de sokkal nagyobb a halálozások száma és aránya is. A nagyobb gyerekszám és a nagyobb halálozási szám együttes eredményeképpen a 15 éven aluli gyerekek száma kétszer akkora, mint a teljes népességben: a teljes népesség 16,8 százaléka, míg a cigány népesség 37 százaléka 15 éven aluli. A 60 évesek és a 60 évnél idősebbek aránya viszont a teljes népességben ötször akkora, mint a cigányoknál: az előbbiben 20,2 százalék, az utóbbiban 3,9 százalék.

Amennyiben két becslésünk közül az 570 ezer fő felel meg a valóságnak, a cigány népesség száma 1993 és 2003 között évi tízezer, tíz év alatt százezer fővel növekedett. Ha a 600 ezer fős becslés a reális, akkor a növekedés évi 13 ezer, tíz év alatt 130 ezer fő. 1971-hez képest a növekedés az első esetben 250 ezer (78%), a második esetben 280 ezer (87%).

Még nagyobb volt a növekedés 1893-hoz képest. Becslésünk szerint akkor 65 ezer cigány élt az ország mai területén. 1893 és 2003 között tehát kilencszeresére nőtt az ország jelenlegi területén élő cigányok száma.

A nők élve született gyerekeinek száma

A cigány nők termékenységre vonatkozóan az 1990. évi népszámlálás adatait közölte Mészáros Árpád és Fóti János A cigány népesség jellemzői Magyarországon című tanulmányukban, a Statisztikai Szemlében. Az adatok nem a teljes cigány népességre, hanem csak a cigány anyanyelvű, illetőleg a magát cigány nemzetiségűnek valló népességre vonatkoznak.

Ezeknek az adatoknak az értékelhetőségét erősen korlátozza az a körülmény, hogy a népszámlálás nyomán Mészáros és Fóti cikke a hajadonok közé sorolja azokat a cigány nőket, akik a cigány közösségekben érvényben levő jogszokások szerint házasságban éltek. Cikkük egy másik helyén közlik, hogy az ország 30–39 éves népességéből 5,1 százalék, a cigány anyanyelvű népességéből 18,6 százalék és a cigány nemzetiségű népességéből 25,9 százalék él élettársi kapcsolatban. A száz házasságban élő cigány anyanyelvű nőre jutó 358 és a száz házasságban élő cigány nemzetiségű nőre jutó 354 gyerekhez

hasonló adatot, száz házas nőre jutó 362 gyereket jegyeztek fel országosan az 1920-as népszámlálásban. Mint korábban már rámutattunk: 1920-ban az ország népességének kormegoszlása is hasonló volt a cigány népesség 1990. évi kormegoszlásához.

2003-ra jelentékeny változás ment végbe a cigány nők termékenységében. Száz törvényesen házas cigány nő élve született gyerekeinek száma jelenleg 305 (száz ténylegesen házas cigány nő élve született gyerekeinek száma 284). Ez a szám lényegesen nagyobb, mint a száz házas nőre országosan jutó 188, de jóval alacsonyabb az 1990-esnél. A termékenység csökkenése egyértelmű; 1990 és 2003 között 10-15 százalékra becsülhető.

Mint láttuk, a száz nőre jutó gyerekek száma a ténylegesen házasoknál kisebb, mint a törvényes családi állapot szerint házasoknál, de a különbség nem túlságosan nagy. Az alábbi táblázatból látható, hogy hasonló a helyzet a hajadonoknál is.

Az anyanyelvi csoportok között e téren is vannak különbségek, de nem jelentősek.

A nemzetiség szerinti különbségek valamivel nagyobbak, de ezek sem alapvetőek.

Alapvetőek viszont az iskolázottság szerinti különbségek.

Már talákoztunk azzal a nézettel, hogy ebben az összefüggésben az iskolázottság az ok és a kisebb gyerekszám a következmény. A valóságos összefüggés nem ilyen egyszerű. Inkább arról van szó, hogy az általános iskolát végző lánynak és családjának választania és döntenie kell: elvégzi-e az általános iskolát és továbbtanul, vagy gyereket szül. A választást és a döntést különböző tényezők befolyásolják. A tényezők közé tartozik az iskola végzéséhez szükséges anyagi eszközök megléte vagy hiánya. Szakmunkásképzőt vagy középiskolát többnyire a jobb anyagi helyzetben lévő lányok végeznek. Az iskola elvégzésében többnyire szerepet játszik a beilleszkedésre, az integrációra vagy az asszimilációra való törekvés is.

Országosan a házas nőkre az a jellemző, hogy hét és fél százaléknak nincs gyereke, 48 százaléknak két, egynegyednek egy és nem egészen egyötödnek három vagy több gyereke van. A cigány házas nők hat százaléknak nincs gyereke, 10 százaléknak egy, 23 százaléknak két és 60 százaléknak három vagy több gyereke van.

Tévednénk azonban, ha a mai számokat és arányokat visszavetítenénk a múltba, és azt gondolnánk, hogy „mindig így volt”. 2003-ban a cigány nők 33 százaléknak van négy vagy több gyereke, de 1920-ban országosan 42 százalék volt a négy vagy több gyerekes nőknek az aránya. Az alábbi táblázat támpontokat nyújt azoknak a változásoknak a nyomon követéséhez, amelyek 1920 és 1990, illetve 1993 között, de azokhoz is, amelyek 1990 és 2003 között mentek végbe.

Még két dologra érdemes felhívunk a figyelmet. Az 1990-es év elején a cigányságra vonatkozóan becsült termékenységi mutatók hasonlóak voltak az 1921-ben mért országos adatokhoz. Például ezer 15–49 éves magyarországi nőre 117 élve született gyerek jutott 1921-ben. Az 1993-as cigány vizsgálat adatai alapján 1990 és 1993 között a romák körében 112 volt ugyanez a mutatószám. Mindemellett a cigány népesség kormegoszlása is viszonylag közel állt a teljes népesség 1921-ben regisztrált korfájához. Ennek ellenére nem mondhatjuk azt, hogy a romák körében tapasztalható szülési szokások a teljes hazai népesség gyerekvállalási hajlandóságának első világháború utáni sajátosságait tükrözik. A cigányok körében az első és az utolsó gyerek vállalása is (valószínűsíthetően) korábbra tehető, mint az a teljes népességben akár 80 évvel ezelőtt szokásos volt. Ugyanakkor a romák között már az 1990-es évek elején sem volt olyan magas azoknak az anyáknak az aránya, akik öt vagy annál is több gyereknek adtak életet, mint az 1920-as évek teljes népességében.

A 2003. évi felmérés egyik fontos tanulsága, hogy a rendszerváltást követő évtizedben is tovább csökkent a cigányok gyerekvállalási hajlandósága. A változás nem túl jelentős mértékű, de a tendencia egyértelműen kimutatható.

Az egy- és kétdimenziós megoszlások áttekintése alapján nem dönthetjük el, hogy a munkaerő-piaci helyzet radikális változása növelte-e a gyerekvállalási hajlandóságot a romák körében az 1990-es években. Az viszont bizonyosnak látszik, hogy ha volt is ilyen hatás, az ellentétes irányba ható tényezők erősebbek voltak.

Vessünk egy pillantást az anya életkora szerinti országos élveszületési arányszámok változására. 1975 és 2001 között harmadánál is kevesebbre csökkent az ezer nőre jutó élveszületési arányszám a 15–19 éveseknél. A csökkenés két szakaszban ment végbe. 1975 és 1990 között 72,1-ről 39,5 ezrelékre, 1990 és 2001 között 39,5-ről 21,8-re csökkent az arányszám. Ugyanilyen mérvű, de sokkal nagyobb horderejű volt a változás a 20–24 éveseknél. 1975 és 1990 között 183,5-ről 147-re, 1990 és 2001 között 147-ről 65-re csökkent az arányszám.

A kilencvenes években több írás is foglalkozott a 20–24 éves nők gyerekszámának csökkenésével. Ezek a tanulmányok megállapították, hogy korábban (tehát például a hetvenes években) 20–22 év volt a magyarországi nők átlagos életkora első gyerekük születésekor. A korai első szülést a keleti típusú gyerekvállalási magatartás jellegzetességének tekintették, szemben a nyugati típussal, amelyre az volt a jellemző, hogy az első gyerek születésekor 25–29 év volt a nők átlagos életkora. Feltételezték, hogy Magyarországon a keleti mintát a nyugati minta váltja fel, az első gyerek születésekor a nők átlagos életkora 25–29 év között lesz, és emelkedni fog az átlagos gyerekszám is.

A feltételezésekből adódó várakozások azonban eddig csak részben teljesültek. 1975 és 1999 között a 25–29 éves nőknél az élveszületési arányszám 133,8-ről 90,7-re csökkent, 2000-ben 94,6-re emelkedett, de 2001-ben ismét csökkent, 92,7-re. Kis mértékben emelkedett viszont az élveszületési arányszám a 30–34 éveseknél és a 35–39 éveseknél.

A 12. táblázatból látható, hogy az első születések legjellemzőbb életkora a cigány nőknél nem a 15. és 19., hanem a 20. és 24. év közé esik. Látható továbbá, hogy a legutóbbi tíz évben határozottan csökkent a 15–19 éves korban szült gyerekek aránya. Látható végül, hogy határozottan csökkent az átlagos élveszületési arányszám is.

Az anyanyelv

A magyarországi cigányok három nagy nyelvi csoporthoz tartoznak. Ezek: a magyarul beszélő magyar cigányok, a romungrók (akik magukat magyar cigánynak, zenész vagy muzsikus cigánynak mondják), a két nyelven, magyarul és cigányul beszélő oláh cigányok (akik magukat romának, romnak mondják) és a két nyelven, magyarul és románul beszélő román cigányok (akik magukat beásnak mondják).

Az alábbiakban négy időpont: 1893, 1971, 1993 és 2003 adatai alapján ismertetjük a nyelvi változásokat.

Az 1893. január 31-én, Magyarországon élő 280 ezer cigány harmada friss vagy olyan bevándorló, illetve olyan bevándorló gyereke volt, aki 1850 után érkezett az országba. Ennek megfelelően 38 százalékuk volt magyar, 30 százalékuk cigány, 24 százalékuk román anyanyelvű, a többiek szlovák, szerb, német, rutén, horvát és egyéb anyanyelvűek.

A jelenlegi országterületen a magyar anyanyelvűek aránya 79,5 százalék, a cigány anyanyelvűeké 10, a román anyanyelvűeké 4,5 százalék volt, további 6 százalék pedig szerb, szlovák, német, rutén, horvát és egyéb. Kiáltó különbség volt tehát az ország egésze és a jelenlegi országterület között, de még nagyobb a mai terület és Erdély között. Erdélyben akkor a cigány anyanyelvűek aránya 42 százalék, a román anyanyelvűeké 39 százalék volt. A mai terület magyar anyanyelvű cigány lakói régebbi bevándorlók utódai voltak. Friss bevándorlók voltak viszont a nem magyar anyanyelvűek. Baranya megyébe például délszláv területről jöttek beások és oláh cigányok, és a magyar anyanyelvűek aránya mindössze 53 százalék volt, Bács-Bodrogra ugyancsak délről jöttek oláh cigányok (23 százalék), szerb cigányok (39 százalék), beások (4 százalék), és a romungrók aránya csak 34 százalék volt.

1971-re átalakult az anyanyelv szerinti megoszlás: a magyar anyanyelvűek aránya 79,5 százalékról 71 százalékra csökkent, a cigány anyanyelvűeké 10 százalékról 21,2 százalékra, a román

anyanyelvűeké 4,5 százalékról 7,6 százalékra emelkedett. A cigányok létszáma 320 ezer volt, a magyar anyanyelvűeké 224 ezer, az oláh cigányoké 61 ezer, a beásoké 25 ezer. Az összlétszám ötszörösére, a romungróké négyszeresre, az oláh cigányoké több mint kilencszeresre, a beásoké több mint nyolcszorosra emelkedett. A nyolcszoros és a kilencszeres növekedést bevándorlással magyarázhatjuk. A Dél-Dunántúlon élő beások döntő többsége Horvátországból vándorolt be, de érkeztek Romániából is. Nagy részük a XIX. század végén és a XX. század elején érkezett az országba, de bevándorlásuk folytatódott a két háború között és közvetlenül a második világháború után is. A déli határon jött át ugyanazokban az időszakokban az oláh cigányok egy része is. Ők 1971-ben a Dél-Dunántúlon élő cigányok egyötödét tették ki. Részben Szerbiából, részben a Bánátról érkeztek a mai Bács-Kiskun, Csongrád és Jász-Nagykun-Szolnok megye oláh cigányai, akik 1971-ben a három megye cigányainak 19 százalékát képezték. Erdélyből, illetve Romániából települtek át a szabolcsi, szatmári, bihari, békési és Hajdú megyei oláh cigányok, akik a már korábban érkezettekkel együtt e régió cigányainak 22 százalékát tették ki.

1918 előtt elég természetes volt, hogy a mai Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Heves megyébe oláh cigányok költöztek, de nem ütközött ez különösebb nehézségekbe a két háború között sem.

Nyomtalanul tűntek el, illetve 1971-re anyanyelvet váltottak az 1893-ban szlovák, rutén, szerb és horvát anyanyelvűnek regisztrált cigányok.

1971 és 1993 között nagymérvű nyelvcsere következett be. Az oláh cigányok aránya 21,2 százalékról 4,4 százalékra, a beásoké 7,6 százalékról 5,5 százalékra csökkent, a romungróké ennek megfelelően 71 százalékról 89,5 százalékra emelkedett. Az oláh cigányok létszáma 21 ezerre csökkent, a beásoké 25 ezerről 26 ezerre emelkedett. Az anyanyelvet váltó cigányok többsége továbbra is kétnyelvű maradt: román és magyar nyelven beszélt 53 ezer ember, az országban élő cigányok 11,3 százaléka, cigány és magyar nyelven beszélt 52 ezer ember, az országban élő cigányok 11,1 százaléka. A két nyelven beszélő cigányoknak az összes cigány emberhez viszonyított aránya 28,8 százalékról 22,4 százalékra csökkent, de a számuk 86 ezerről 105 ezerre emelkedett.

A beás és a cigány anyanyelvről a magyar anyanyelvre való áttérés a kétnyelvűség keretében zajlott le. Ezt a kétnyelvűséget Reger Zita úgy jellemezte, hogy az egyik nyelv „a csoporton belüli intim, családi kommunikáció eszköze”, a másik „használatos az oktatásban, a hivatalokban, a munkahelyen, illetve a másik nyelvi közösség tagjaival való érintkezés során, és a csoporton belüli kommunikációban is, amikor az oktatás, a hivatal, a munkahely stb. témáiról esik szó”.

A nyelvváltás egyik tényezője volt a cigánytelepek döntő többségének felszámolása 1965 és 1985 között. 1971-ben az oláh cigányok 75 százaléka és a beások 48 százaléka élt telepen, 1993 végén az oláh cigányok 4,9 százaléka, a beások 1,1 százaléka. A telepeken a cigányok egymással érintkeztek, a telepekről való kiköltözéssel viszont mindennapos lett a nem cigány többséggel való érintkezés, és elkerülhetetlenné tette a magyar nyelv állandó használatát.

Elősegítette a nyelvcserét az is, hogy már 1971-ben a beás férfiak 84 és az oláh cigány férfiak 75 százaléka olyan munkahelyen dolgozott, ahol kénytelen volt magyarul beszélni. A cigány nőknek eleinte csak 30 százaléka, de a hetvenes évek végén már a fele került hasonló helyzetbe.

Védőnővel, orvossal, patikussal, ügyvéddel csak magyarul lehetett (és lehet) beszélni, hivatalban ügyet csak magyarul lehetett intézni, üzletben, piacon is magyarul kellett tudni. A legnagyobb hatást azonban az óvoda és az iskola gyakorolta. Az óvónő, a tanító, a tanár egy-két kivételtől eltekintve egy szót sem tudott cigányul vagy románul.

Az iskola nemcsak a gyerekkorban, a tanítási időben gyakorolt asszimiláló hatást, hanem később is. Amikor a beás és oláh cigány gyerekek felnőttek, emlékeztek arra, hogy az iskolában nem boldogultak, mert nem vagy rosszul tudtak magyarul. Emlékeztek a kudarcokra, a megaláztatásokra, és sokan közülük úgy döntöttek, hogy a gyerekeiket megkímélik ezektől, otthon is magyarul beszélnek velük, és a magyar nyelvet teszik anyanyelvükké.

Kudarcok, hátrányok, sikertelenségek munkahelyeken, hivatalokban és másutt is érték a magyarul nem jól tudó beásokat és oláh cigányokat. Másrészt viszont a hetvenes és a nyolcvanas években úgy

látszott, hogy a magyar nyelv, a beolvadás, az asszimilálódás állást, jövedelmet, lakást, érvényesülést biztosít. Ésszerű stratégiának látszott az anyanyelv cseréje.

Már 1971 után is sokakat meglepett, hogy az országban élő cigányok 71 százaléka magyar anyanyelvű. (A nyolcvanas és a kilencvenes években azonban közismertté vált ez az adat, és ma is sokszor találkozunk a romungrok 71 százalékos arányával.) Még nagyobb meglepetés volt a beások és az oláh cigányok gyors nyelvi asszimilációja 1971 és 1993 között.

Az az igazság, hogy a nyelvi asszimiláció Magyarországon nem szorítkozik a cigányokra, hanem általános jelenség. A horvát anyanyelvűek száma 1921-ben 59 786 volt, 1970-ben 21 855, 1990-ben 17 577. A szerb anyanyelvűeké 1920-ban 171 131, 1970-ben 7 989, 1990-ben 2 953. A román anyanyelvűeké 1920-ban 23 760, 1970-ben 12 624, 1990-ben 8 730. A szlovák anyanyelvűeké 1970-ben 21 176, 1990-ben 12 745.

1993 és 2003 között tovább csökkent a beás anyanyelvűek aránya: 5,5-ről 4,6 százalékra. A cigány anyanyelvűeknél azonban nem folytatódott a nyelvcsere, hanem éppen ellenkezőleg, 4,4-ről 7,7 százalékra emelkedett arányuk. Ennek megfelelően 89,5-ről 86,9 százalékra csökkent a magyar anyanyelvűek aránya. Az oláh cigányok egy része tehát a nyelvváltásról áttért a nyelv visszaváltására. A beások létszáma nem változott, az oláh cigányoké 44-46 ezerre emelkedett.

Tudjuk jól, hogy a bevallott anyanyelvet illetően változik az emberek álláspontja. Ezzel kapcsolatban hivatkozunk Teve Skutnabb-Kangass meghatározásaira az anyanyelvről, Kontra Miklósnak a Kritika 2003. januári számában közölt cikke nyomán:

1. származás – az elsőként megtanult nyelv;
2. azonosulás/azonosítás – a) az a nyelv, amellyel a beszélő azonosul, b) az a nyelv, amellyel a beszélőt azonosítják;
3. a legjobban ismert nyelv;
4. a legtöbbet használt nyelv.

E definíciókból Skutnabb-Kangass az alábbi következtetéseket vonja le:

1. Egy személynek több anyanyelve is lehet.
2. Ugyanazon személynek más-más lehet az anyanyelve a különböző definíciók szerint.
3. Egy személy anyanyelve élete során akár többször is változhat.
4. Az anyanyelvi definíciókat a nyelvi emberi jogokkal kapcsolatos társadalmi tudatosság foka szerint hierarchikus sorrendbe állíthatjuk.

(A KSH a 2001. évi népszámlálásban a 23–25. kérdésre a választ nem tette kötelezővé. Közülük a 23.3 szerint: Melyik nyelv az anyanyelve?)

Anyanyelvként – minden befolyástól mentesen – azt a nyelvet kell megjelölni, amelyet az összeírt személy gyerekkorában [általában elsőként] tanult meg, és amelyen családtagjaival általában beszél, és anyanyelvének vall.

A némák és beszélni még nem tudó csecsemők anyanyelve az a nyelv, amelyen a hozzátartozók rendszerint beszélnek. Tekintettel arra, hogy a nemzetiségi lakosság gyerekkorában több nyelvet tanul meg és beszél anyanyelvi szinten, ezért három nyelv megjelölésére van lehetőség.

A népszámlálási kérdőív szerkesztői nem vették észre, hogy az anyanyelvre három egymástól eltérő meghatározást adtak, s erről természetesen nem is világosíthatták fel a kérdezőket.)

A népszámlálások és az 1971-es, 1993-as és 2003-as vizsgálat során végül is azt a nyelvet írták be anyanyelvnek, amelyet az összeírt személy anyanyelvének vallott. Ez az esetek nagy többségében lehetett az elsőként megtanult nyelv, de nem feltétlenül volt az. Amit biztosan tudunk, az a bevallás. Az esetek nagy többségében a vallott nyelv azonos az elsőként megtanult nyelvvél, de ismeretlen számú esetben nem azonos azzal.

Egy személy anyanyelve élete során többször is változhat – írta Skutnabb-Kangass, és hozzátehetjük, hogy az anyanyelv néha elhatározás és választás kérdése.

Az 1971. évi országos kutatás szerint akkor a 320 ezer cigány személyből 61 ezer, vagyis 21,2 százalék volt cigány és 25 ezer, vagyis 7,6 százalék volt román anyanyelvű.

Az 1990. évi népszámlálásban 48 072 cigány anyanyelvű személyt írtak össze, de úgy, hogy a beás anyanyelvűeket is cigány anyanyelvűeknek vették. Az iskolastatisztikák alapján 445 ezer főre becsülhető akkori cigány lakosságnak ez a 48 072 személy a 10,8 százalékát tette ki. Vagyis a cigány és a beás anyanyelvűek együttes száma az 1971-es 86 ezerről 48 ezerre csökkent, arányuk pedig 28,8 százalékról 10,8 százalékra.

Az 1993. évi országos kutatásban a megkérdezettek 5,5 százaléka mondta magát beás és 4,4 százaléka cigány anyanyelvűnek. Ez összesen 9,9 százalék, ami közel áll az 1990-es népszámlálás 10,8 százalékához.

A 2001. évi népszámlálás során 48 685 beás és cigány anyanyelvű személyt írtak össze. Becslésünk szerint a népszámlálás idején 550 és 570 ezer között volt a cigányok létszáma. Vagyis 2001-re 8,5-8,9 százalékra csökkent a magukat beás, illetve cigány anyanyelvűnek mondó személyek együttes aránya.

Jó lett volna a 2001-es népszámlálás Nemzetiségi kötődés című, 2002-ben kiadott kötetéből megtudni a cigány anyanyelvűek és a családi körben cigány nyelvet beszélők, illetőleg a beás anyanyelvűek és a családi körben beás nyelvet beszélők számát. A terjedelmes kötet azonban érthetetlen módon összevonta a cigány és a beás anyanyelveket, valamint a cigány és a beás nyelveket családi körben beszélőket.

Az anyanyelvi arányok azt mutatják, hogy 1993 és 2001 között is tovább hatottak az anyanyelv cseréjét előidéző tényezők. Nem kétséges, hogy tovább hatnak ma is, és tovább fognak hatni a legközelebbi években is.

Ellentétes irányban hatottak és hatnak a cigány és a beás nemzetiségi, nyelvi és kulturális mozgalmak, amelyek érvényesülési és megélhetési lehetőségeket nyújtanak a hozzájuk csatlakozóknak. Lassította és lassítja a nyelvi asszimilálódást, illetőleg 23-24 ezer embernél a cigány nyelv visszaváltását idézte elő, hogy a beolvadás már nem nyújtott és nem nyújt állást, jövedelmet, megélhetést.

A cigány anyanyelv bizonyos mértékű visszaváltása, visszavétele országos jelenség, de inkább városi, mint falusi, és még inkább budapesti. Cigány anyanyelvűnek vallotta magát a falusi cigányok 5,8 százaléka, a városiak 8,9 százaléka és a budapestiek 9,6 százaléka.

Emlékeztetünk arra, hogy 1971-ben 21 százalék volt a cigány anyanyelvűek aránya, vagyis a magyarországi cigányok 21 százaléka oláh cigány származású. Viszont az 1993-as felmérésben 11 százalék volt azoknak az aránya, akik a magyaron kívül ismerték és beszéltek a cigány nyelvet. Könnyű volt tehát visszaváltani a cigány anyanyelvet.

A nagyobb városi és a még nagyobb budapesti arányt részben a költözésnek tulajdonítjuk. A cigány anyanyelvűek mozgékonyabbak voltak, könnyebben változtattak lakóhelyet, erősebben vonzódtak a városokhoz, különösen Budapesthez, és inkább keresték és találták meg a városi, budapesti kereseti lehetőségeket.

Nemzetiség

Eltolódásokat tapasztalunk a nemzetiségi hovatartozás tekintetében is. Le kell szögeznünk, hogy az a cigány ember, aki cigánynak tartja magát a hétköznapokon, népszámlálás idején nem feltétlenül vallja magát cigány nemzetiségűnek. Igen sok ember van, aki magát cigánynak és magyarnak vagy magyarnak és cigánynak vallja, nemzetiségi hovatartozását illetően azonban nem cigánynak, hanem magyarnak vagy magyar cigánynak.

Az 1990. évi népszámlálásban 143 ezer ember vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Az 1990. évi iskolastatisztikák alapján a cigány népesség számát 1990-ben 440-450 ezer főre becsülhetjük. Vagyis 1990-ben a cigányok 32 százaléka vallotta magát cigány nemzetiségűnek.

A 2001-es népszámlálásban 190 ezer ember vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Már tudjuk, hogy a népszámlálás évében 550-570 ezer körül lehetett az ország cigány népessége. 570 ezer fővel számolva a cigányok 33 százaléka, 550 ezer fővel számolva 34,5 százaléka vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Számuk tehát növekedett, de arányuk csak nagyon kis mértékben emelkedett.

Az 1993-as adatfelvételben minden 14 éven felüli személytől megkérdeztük, hogy milyen nemzetiségűnek vallja magát. Az ötezernél több megkérdezett 56,2 százaléka vallotta magát magyar, 22 százaléka cigány vagy oláh cigány nemzetiségűnek, 18,2 százaléka magyar cigánynak és 0,7 százaléka románnak vagy beásnak.

Valószínűnek tartjuk, hogy a 2001. évi népszámlálás során az 1993-as felmérésben magát magyar cigánynak mondó 18 százalék egy része a cigány, egy másik része a magyar nemzetiséget választotta, és az is valószínű, hogy a 18-ból tíz a cigányt, nyolc a magyart választotta.

A 2003-as felmérésben is kérdeztük a nemzetiséget. A mintában szereplő 5408 személyből 37,8 százalék volt magyar, 29,8 százalék magyar cigány, 26,8 százalék cigány, 4,5 százalék beás és egy százalék egyéb nemzetiségű.

Elég természetes, hogy a 37,8 százalék magyar nemzetiségű a 2001-es népszámlálásban is magyarnak mondta magát, és a 26,8 százalék cigány nemzetiségű is cigánynak mondta magát 2001-ben. De cigány nemzetiségűnek mondta magát az a 4,5 százalék is, aki beás nemzetiséget mondott 2003-ban. Nem is tehetett mást, mert a 2001-es népszámlálásban nem különböztették meg a cigány és a beás nemzetiséget (a cigány és a beás anyanyelvet sem), hanem egy kategóriába sorolták őket. A 29,8 százalék magyar cigány döntő többsége pedig magyar nemzetiségűnek mondta magát a 2001-es népszámlálásban.

Nem látunk eltolódást a két népszámlálás között, azonban az 1993-as és a 2003-as felmérés között a következőkben igen: az 1993-as 56 százalék magyar nemzetiséget valló cigány embernek harmada magyar cigánynak mondta magát 2003-ban. Kevésbé érezte magát magyarnak, és inkább érezte magát cigánynak, mint 10 évvel korábban. Úgy is mondhatnánk, hogy kevésbé érezte magát integráltnak, a magyar társadalom részének, és inkább érezte magát elkülönítettnek és kirekesztettnek. A magyar nemzetiséget választók másik, kisebb csoportja pedig nem is a magyar cigány, hanem a jelző nélküli cigány nemzetiségre váltott.

Az 1993-as kutatásban a magyar anyanyelvű cigányok 60,2 százaléka vallotta magát magyarnak, 18,8 százaléka magyar cigány, 18,5 százaléka cigány és 0,2 százaléka beás nemzetiségűnek. A romungrók 60,2 százaléka a magyar anyanyelvű és cigány származású embert magyar nemzetiségűnek tartotta. Ezek az emberek cigánynak ismerték el magukat már azzal, hogy válaszoltak a kérdőív kérdéseire, hiszen az egész kérdés annak hangsúlyozott bejelentésével kezdődött, hogy a kérdés célja a cigány családok helyzetének megismerése. Cigánynak ismerték el magukat, de magyar nemzetiségű cigánynak.

2003-ban már csak 38,6 százalék gondolkodott így. A magukat cigány nemzetiségűnek vallók aránya 18,5-ről 25 százalékra, a magukat beás nemzetiségűnek mondók aránya 0,2-ről 4,5 százalékra emelkedett. Ők valószínűleg azoknak a leszármazottai, akik 1971-ben még cigány, illetve magyar anyanyelvűnek mondták magukat, de az arányok növekedése egyrészt a nemzetiségi mozgalmak hatásának, másrészt a beolvadási kísérletek kudarcának tulajdonítható. Lényegesebb ennél a magyar cigány nemzetiséget mondók arányának 18,8-ről 32 százalékra való emelkedése.

A nemzetiségi adatokat tartalmazó népszámlálási kötet megjelenése óta sokan írták le azt a mondatot, hogy 600 ezer magyarországi cigányból csak 190 ezer ember vallotta magát cigánynak. A felmérések adatai azonban mutatják, hogy a magyar anyanyelvű cigányoknak 1993-ban 60,2 százaléka, 2003-ban 38,6 százaléka magyar nemzetiségűnek vallotta ugyan magát, de elismerte

cigány származását és vállalta cigányságát. Nem is tehetett mást, mert a környezet szigorúan számon tartja ezt.

A kisebbségi törvény megfogalmazása idején fölmerült az a javaslat, hogy a nemzeti kisebbségek között ott legyen a zsidó is. A magyarországi zsidók többsége ezt elutasította. Az ELTE Szociológiai Intézetében működő Kisebbségkutató Intézet 1999-ben felmérést végzett a mai magyarországi zsidóságról. A kérdőív egyik kérdése a zsidó identitásra vonatkozott. Az öt lehetséges válasz közül az egyik póluson a „Magyarországon élő zsidó vagyok” szerepelt. Ezt a választ első helyen 23, második helyen 16 százalék választotta. A másik póluson „magyar vagyok” válasz szerepelt. Ezt 13, illetve 10 százalék választotta. A válaszolók többsége a „kettős identitású” válaszokat választotta. A „zsidó vallású (származású) magyar vagyok” választ 30, illetve 25 százalék választotta. A „magyar is meg zsidó is vagyok” választ mindkét helyen 24 százalék választotta.

A mai Magyarországon élő zsidók ősei a XVIII. és a XIX. században vándoroltak be Magyarországra. Bevándorlásuk előtt természetesen nem magyar volt az anyanyelvük. Jelenleg magyar az anyanyelvük és a 2001. évi népszámlálás idején a nemzetiségi kérdésre nagy többségük valószínűleg azt a választ adta, hogy magyar nemzetiségű.

A romungrók ősei a XVI., a XVII. és a XVIII. században vándoroltak be Magyarországra. Jelenleg magyar az anyanyelvük, és a 2001. évi népszámlálás idején többségük magyar nemzetiségűnek vallotta magát.

A magyar cigány nemzetiséget választóknál nyilvánvalónak látszik a kettős identitás. Tudjuk azonban – és hangsúlyoztuk is –, hogy kettős identitásúak a magyar nemzetiséget választók is. És nem tudjuk, csak találgatjuk a magyar cigány nemzetiség választásának jelentéseit. Magától értetődően van olyan jelentése, hogy magyar is vagyok, meg cigány is vagyok, de lehet más jelentése is. A magyar szó használatában szerepet játszik a romungrók „magyar muzsikuskigány” öntudata, a muzsikuskigánynak a magyar társadalomban elfoglalt helyéről és presztízséről való elképzelés, a cigányságon belüli arisztokrácia mítosza, az oláh cigányoktól való különbözőség tudata és hangsúlyozása. Azoknál azonban, akik korábban „tisztán” magyarok voltak, most pedig magyar cigányok, gondolnunk kell az utóbbi évek keserű tapasztalataira, a megkülönböztetésre, az elkülönítésre, a kirekesztésre. Számukra a magyar cigány önálló nemzetiség, amely különbözik a cigánytól is, a magyartól is.

1993-ban a beás anyanyelvű cigányok 19 százaléka vallotta magát magyar, 49 százaléka cigány, 8 százaléka beás vagy román, 22 százaléka magyar cigány nemzetiségűnek. A 2003-as felmérésben 39,8 százalék vallotta magát magyar, 32,8 százalék cigány, 11,5 százalék beás vagy román és 15 százalék magyar cigány nemzetiségűnek. Az átalakulás iránya tehát náluk eltért a romungrókéétól. A romungrók jelentős része nemzetiségi tekintetben távolodott a többségi társadalomtól, a beások az integrálódás útját választották.

Az oláh cigányoknál is növekedett a magyar és csökkent a cigány nemzetiséget választók aránya. 1993-ban 21 százalékuk vallotta magát magyar, 59,6 százalékuk cigány, 2 százalékuk beás vagy román és 15 százalékuk magyar cigány nemzetiségűnek. 2003-ban 29 százalékuk vallotta magát magyar, 42 százalékuk cigány, 3 százalékuk beás és 17 százalékuk magyar cigány nemzetiségűnek.

Mindkét felmérés pozitív kapcsolatot mutatott az iskolázottság és a magyar nemzetiséghez való kötődés között. Három értelmezés is kézenfekvő. Az első közülük az iskola asszimiláló hatása. A második szerint azok iskolázódnak, akik alkalmazkodni, beilleszkedni, asszimilálódni akarnak, akik magyarok szeretnének lenni. A harmadik az anyanyelvvvel függ össze. A magyar anyanyelvűek iskolázottabbak és egyébként is nagyobb arányban vallják magukat magyar nemzetiségűnek.

Kölcsönösek az összefüggések a munkaerő-piaci státusnál is. A foglalkoztatottnak már maga az elhelyezkedettség is a magyar nemzetiség elfogadásának arányában hat, a munkahely elvesztésétől való félelem és a munkatársakkal való kapcsolat is, de az is, hogy a már beilleszkedett, asszimilálódott emberek inkább tudták megtartani munkahelyüket, és könnyebben tudtak elhelyezkedni. Magyar nemzetiség és foglalkoztatottság kapcsolódását az is elősegítette és elősegíti, hogy a magyar anyanyelvűeknek és az iskolázottnak jobb a munkaerő-piaci helyzete, és inkább választják a magyar nemzetiséget is.

Erős összefüggés volt 1993-ban a cigány szervezetekben való részvétel és a nemzetiségi önmeghatározás között is. (2003-ban nem kérdeztük a szervezeti tagságot.) Elég természetesnek látszik, hogy a cigány szervezetekben aktív személyek az átlagosnál kisebb mértékben vallják magukat magyar és az átlagosnál nagyobb mértékben cigány nemzetiségűnek. Ez az összefüggés azonban nem volt teljesen egyértelmű. A cigány szervezetek tagjai a többiekénél nagyobb, de nem sokkal nagyobb mértékben vallották magukat cigány nemzetiségűnek. Ha elfogadnánk azt az elvet, hogy azok a cigányok, akik cigány nemzetiségűnek vallják magukat, akkor azt is el kellene fogadnunk, hogy a cigány szervezetek tagjainak közel fele nem is cigány.

Táblázatok

1. táblázat. A cigányoknak a teljes cigány népességhez viszonyított aránya

Régiók	1971	1993	2003
Északi	20,4	24,3	30,8
Keleti	23,0	19,8	19,4
Alföldi	16,0	12,0	10,5
Budapesti iparvidék	19,0	18,2	17,3
Dél-Dunántúli	20,0	22,8	18,1
Nyugat-Dunántúli	1,4	2,9	3,9
Összesen	99,8	100,0	100,0

2. táblázat. Élveszületések száma minta háztartásaiban

1993	142	1998	150
1994	162	1999	146
1995	158	2000	144
1996	123	2001	150
1997	153	2002	137

3. táblázat. A cigány háztartásokban élő népesség életkor szerinti megoszlása

Korcsoportok	1993	2003
0–14 éves	35,4	36,8
15–19 éves	11,8	10,3
20–24 éves	9,4	9,1
25–29 éves	7,5	8,7
30–34 éves	8,0	7,7

35–39 éves	7,6	6,5
40–44 éves	6,0	6,4
45–49 éves	4,0	5,0
50–54 éves	3,2	3,1
55–59 éves	2,4	2,5
60–64 éves	2,0	1,6
65–69 éves	1,4	1,3
70– éves	1,6	1,0

4. táblázat. 100 fő 15 éves és idősebb házas nő élve született gyermekeinek száma

Korcsoport	Cigány anyanyelvű házas nőknek	Cigány nemzetiségű házas nőknek	Házasságban az országban
15–24 éves	174	175	91
25–34 éves	207	306	176
35–49 éves	428	429	190
50 éves és idősebb	531	546	205
Együtt	358	354	189

5. táblázat. Száz fő 15 éves és idősebb hajadon nő élve született gyermekeinek száma

Korcsoport	Cigány anyanyelvű hajadonoknak	Cigány nemzetiségű hajadonoknak	Hajadonoknak az országban
15–24 éves	46	54	4
25–34 éves	205	218	36
35–49 éves	304	314	38
50 éves és idősebb	327	348	33
Együtt	114	144	13

6. táblázat. Száz fő 14 évesnél idősebb nő élve született gyermekeinek száma

Törvényes családi állapot	Cigányoknál	Országosan
Hajadon	147,7	20

Házás	305.3	188
Tényleges családi állapot		
Hajadon	107.3	
Házás	284.4	

7. táblázat. Száz 14 évnél idősebb nő gyerekeinek száma anyanyelv szerint

Oláh cigány	241,6
Beás	251,3
Magyar	232
Együtt	234

8. táblázat. 100 14 évnél idősebb nő gyerekeinek száma nemzetiség szerint

Magyar	211,1
Magyar cigány	245,7
Cigány	251,5
Beás	267,1
Együtt	234,4

9. táblázat. Száz 14 évnél idősebb nő élve született gyerekeinek száma iskolázottság szerint

8 általános	270
Szakmunkásképző	168
Középfokú végzettség	161
Együtt	241

10. táblázat. Házás nők megoszlása élve született gyerekeinek száma szerint

	0	1	2	3	4	5–	Összesen
1920	17,9	16,6	12,5	10,0	9,2	32,9	100,0
1949	18,4	22,3	20,7	13,1	8,3	17,2	100,0
1970	13,8	29,2	31,0	12,7	5,8	7,5	100,0

1990	8,8	26,2	45,9	12,9	3,6	2,6	100,0
2001	7,5	24,9	48,6	13,9	4,2	0,9	100,0
Cigányok	3,3	13,3	23,5	23,0	14,5	22,4	100,0
1993							
Cigányok	6,2	10,85	23,3	27,0	15,9	17,1	100,0
2003							

11. táblázat Ezer nőre jutó élveszületési arányszámok az anya életkora szerint

	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–49	15–49
1921	40,7	202,0	212,1	126,7		25,2	116,8
1930/31	40,9	158,5	151,8	110,7	74,8	15,7	88,0
1948/49	46,5	163,0	137,7	88,5	54,5	11,0	76,1
1969/70	51,0	162,2	111,1	52,8	19,0	2,3	56,6
1975	72,1	183,5	133,8	62,0	20,2	2,2	72,8
1990	39,5	147,0	115,2	46,8	16,4	1,6	49,4
1999	23,2	73,5	90,7	50,3	17,1	1,6	36,8
2000	23,3	70,1	94,6	54,4	19,2	1,7	38,1
2001	21,8	65,0	92,7	58,1	21,1	1,8	38,1

12. táblázat. Ezer cigány nőre jutó élveszületési arányszámok az anya életkora szerint

	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–49	15–49
1990/93	137,0	217,8	141,6	8,4	51,9	10,4	111,7
2002	121,1	219,2	133,8	64,1	48,7	6,8	102,2

13. táblázat. Cigányok anyanyelv szerinti megoszlása 1893-ban, 1971-ben, 1993-ban és 2003-ban

	Magyar	Beás	Cigány	Egyéb	Összesen
1893	79,5	10,0	4,5	6,0	100
1971	71,0	7,6	21,2	0,2	100

1993	89,5	5,5	4,4	0,6	100
2003	86,9	4,6	7,7	0,8	100

14. táblázat. Az anyanyelv és a településtípusok

Településtípus	Anyanyelv				
	Cigány	Beás	Magyar	Egyéb	Együtt
Falu	5,8%	4,6%	88,7%	1,0%	100%
Város	8,9%	5,5%	84,7%	1,0%	100%
Budapest	9,6%	0,2%	90,2%	0,9%	100%
Összesen	7,7%	4,6%	86,9%	0,9%	100%

15. táblázat. A beszélt nyelvek százalékaránya az egyes korcsoportokban.

Korcsoport	Csak magyar	Cigány	Beás	Más nyelv	Összesen
0–6 évesek	88,1	8,0	2,8	1,1	100,0
7–14 évesek	80,1	12,0	5,0	2,9	100,0
15–19 évesek	76,9	13,0	4,5	5,5	100,0
20–24 évesek	73,0	17,2	6,2	3,5	100,0
25–29 évesek	72,1	17,3	8,2	2,4	100,0
30–39 évesek	65,6	19,7	10,4	4,4	100,0
40–54 évesek	65,7	20,9	10,5	2,0	100,0
55– évesek	61,7	20,5	12,6	5,3	100,0
Összesen	74,2	15,4	7,1	3,3	100,0

16. táblázat. Anyanyelv és nemzetiség, 1993

Anyanyelv	Nemzetiség					
	Magyar	Magyar cigány	Cigány	Beás	Egyéb	Összesen
Magyar	60,2	18,8	18,5	0,2	2,3	100,0
Cigány	21,2	18,3	59,6	1,8	1,7	100,0
Beás	18,9	22,4	48,7	8,1	1,9	100,0
Összesen	56,2	18,2	22,0	0,7	2,9	100,0

17. táblázat. Anyanyelv és nemzetiség, 2003

Anyanyelv	Nemzetiség					
	Magyar	Magyar cigány	Cigány	Beás	Egyéb	Összesen
Magyar	38,6	31,9	25,1	4,2	0,2	100,0
Cigány	29,3	17,1	42,3	3,2	8,1	100,0
Beás	39,8	15,2	32,8	11,5	0,7	100,0
Összesen	37,8	29,8	26,8	4,5	1,1	100,0